

УДК 37.091.26:[378.094.015.3:159.955]

СТАН СФОРМОВАНOSTІ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФЕЛЬДШЕРІВ У МЕДИЧНИХ КОЛЕДЖАХ

Сурсасва І. С.

У статті висвітлюється стан сформованості професійного мислення майбутніх фельдшерів у медичних коледжах, аналізуються окремі методики для визначення типу мислення студентів; визначено умови ефективності практичної діяльності майбутнього фельдшера; робиться акцент на сформованій системі цінностей як необхідній умові для професійного становлення фельдшера.

Ключові слова: професійне мислення фельдшера, тип мислення, професійна діяльність.

В статье освещается состояние сформированности профессионального мышления будущих фельдшеров в медицинских колледжах, анализируются отдельные методики для определения типа мышления студентов; определены условия эффективности практической деятельности будущего фельдшера; делается акцент на сложившейся системе ценностей как необходимом условии для профессионального становления фельдшера.

Ключевые слова: профессиональное мышление фельдшера, тип мышления, профессиональная деятельность

The state of formation of professional thinking of future doctor's assistants in medical colleges is highlighted in the article. Some techniques for determining the type of thinking of students are analyzed. Conditions for effective practice of future doctor's assistants are determined. Emphasis is put on the well-developed system of values as a necessary prerequisite for professional success.

Key words: professional thinking of a doctor's assistant, type of thinking, professional activity.

Постановка проблеми. Середня професійна освіта в Україні нині переживає реформування, спричинене соціальною та економічною перебудовою країни. Тому спільним завданням сучасних середніх спеціальних навчальних закладів є підготовка випускників, здатних адаптуватися до нових умов на основі професіоналізму.

Особливо високі вимоги ставляться до освітніх закладів медичного спрямування. Різко зростає роль висококваліфікованого фахівця середньої ланки, здатного самостійно надавати необхідну медичну допомогу пацієнту та приймати відповідні рішення. Це у свою чергу вимагає переходу від підтримувальної освіти (орієнтованої на підготовку студентів до дій у типових ситуаціях) до альтернативної інноваційної освіти (котра припускає становлення спеціаліста з інтегральними характеристиками професіоналізму, необхідними для ситуацій невизначеності).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як свідчить аналіз дисертаційних досліджень, проведений з метою визначення ступеня розробленості проблеми формування професійного мислення, цими проблемами займалися М. Кашапова (професійне педагогічне мислення); А. Маркова (психологія професіоналізму); З. Решетова (психологічні основи професійного навчання); Ю. Корнілова (психологія практичного мислення); Г. Валіулліна (проблеми професійного мислення студентів); О. Герцен (дослідження професійного мислення економістів); Т. Гура (професійне мислення педагогів); Л. Джелілова (особливості професійного мислення вчителів); Л. Засєкіна (професійно-творче мислення майбутніх фахівців іноземної мови); Г. Топузова (професійне мислення у студентів управлінських спеціальностей у ВНЗ) та інші. Аналіз дисертаційних досліджень останніх років дозволяє стверджувати, що проблема професійного мислення майбутніх фельдшерів залишається недостатньо вирішеною.

Мета статті полягає у дослідженні стану сформованості професійного мислення майбутніх фельдшерів у медичних коледжах.

Виклад основного матеріалу. Якість професійної діяльності медика, зокрема фельдшера, переважно залежить від рівня розвитку його професійного мислення. Однак, закінчивши медичний середній навчальний заклад, не кожен фахівець володіє достатнім рівнем розвитку такого мислення. Тому є потреба цілеспрямованого формування й розвитку професійного мислення майбутніх фельдшерів, що у свою чергу вимагає ретельної діагностики реального стану сформованості професійного мислення студентів медичних коледжів.

Педагогічний експеримент було проведено на базі Вінницького медичного коледжу імені академіка Д. Заболотного, він полягав у діагностиці початкового рівня сформованості професійного мислення майбутніх фельдшерів відповідно до визначених критеріїв та показників. В експерименті брали участь 428 студентів, які були поділені на контрольні групи (КГ) та експериментальні групи (ЕГ). На цьому етапі в експерименті брали участь студенти, які закінчили перший курс навчання у медичному коледжі.

Констатувальний етап педагогічного експерименту включав у себе: розробку плану проведення експериментального дослідження; визначення ефективності традиційного підходу до навчання, виявлення труднощів, які виникають у навчальному процесі; встановлення початкового рівня сформованості всіх визначених критеріїв (інтелектуального, мотиваційно-ціннісного, розумової діяльності); визначення можливостей використання інноваційних технологій формування професійного мислення майбутніх фельдшерів на основі інтеграції фахових та науково-природничих дисциплін; розгляд умов ефективного використання активних методів навчання у процесі вивчення дисциплін науково-природничого циклу; прогнозування можливостей інформаційного забезпечення вивчення дисциплін науково-природничого циклу в медичних коледжах.

Діагностику професійного мислення студентів-медиків ми проводили з поетапним і комплексним застосуванням наступних методик: тест на визначення типу мислення за методикою “Тип мислення” в модифікації Г. Резапкіної [2]; визначення особистісного рівня творчого потенціалу. Діагностика особистісної креативності О. Туник; анкетування за методом М. Рокіча з метою визначення вихідного рівня сформованості соціально-ціннісних орієнтацій; тестування студентів під час бесід на теми: “Поганий – гарний фельдшер”, “Професійно значущі якості фельдшера”; спостереження та визначення початкового рівня сформованості професійно-ціннісних орієнтацій; завдання на вирішення проблемних ситуацій із метою встановлення початкового рівня володіння індивідуально-творчими здібностями виконання професійної діяльності [1, с. 24].

Ефективність практичної діяльності майбутнього фельдшера залежить від базових знань і наявного рівня особистісного та професійного мислення. Тому необхідною умовою професійного становлення майбутніх фельдшерів є визначення в них наявних видів і типів мислення. Для встановлення типу мислення досліджуваних ми використовували методику Г. Резапкіної, а саме тест “Тип мислення” [2]. Тип мислення – це індивідуальний спосіб перетворення інформації. Знаючи свій тип мислення, можна прогнозувати успішність у конкретних видах професійної діяльності. Виділяють чотири базові типи мислення: предметне, образне, знакове і символічне мислення. В даній версії опитувальника типи мислення уточнені відповідно до наявних у вітчизняній психології класифікацій (предметно-дійове, абстрактно-символічне, словесно-логічне, наочно-образне).

Незалежно від типу мислення людина може характеризуватися певним рівнем креативності (творчих здібностей). Профіль мислення, що відображає способи переробки інформації (котрі переважають) та рівень креативності, є найважливішою характеристикою людини, що визначає його стиль діяльності, схильності, інтереси й професійну спрямованість.

Предметно-дійове (П-Д) мислення властиве діловим людям. Вони засвоюють інформацію через рух. Зазвичай вони володіють доброю координацією рухів. Вони кермують автотомобілями, стоять біля станків, збирають комп'ютери. Без них неможливо реалізувати навіть блискучу ідею. Це мислення важливе для спортсменів, танцюристів, артистів.

Абстрактно-символічне (А-С) мислення наявне у багатьох учених – фізиків-теоретиків, математиків, економістів, програмістів, аналітиків. Вони можуть засвоювати інформацію за допомогою математичних кодів, формул і операцій, які не можна уявити. Завдяки особливостям такого мислення на основі гіпотез зроблено багато відкриттів у всіх галузях науки.

Словесно-логічне (С-Л) мислення відрізняє людей із яскраво вираженим вербальним інтелектом (від лат. *verbalis* – словесний). Завдяки розвиненому словесно-логічному мисленню вчених, викладач, перекладач, письменник, журналіст можуть сформулювати свої думки й донести їх до людей. Це вміння необхідне керівникам, політикам і громадським діячам.

Наочно-образне (Н-О) мислення присутнє у людей із художнім складом розуму, які можуть уявити і те, що було, і те, що буде, і те, чого ніколи не було й не буде – художники, поети, письменники, режисери. Архітектор, конструктор, дизайнер, художник, режисер повинні володіти розвиненим наочно-образним мисленням.

Креативність (К) – це здатність мислити творчо, знаходити нестандартні способи розв'язання задач. Це рідкісна та нічим не замінна якість, яка відрізняє людей, талановитих у будь-якій галузі діяльності.

В чистому вигляді ці типи мислення зустрічаються рідко. Для багатьох професій необхідне поєднання різних типів мислення. Таке мислення називають синтетичним.

Із опрацьованих методик з'ясовано, що в студентів-медиків, як КГ, так і ЕГ, переважає низький рівень мислення за усіма типами, але це є очевидно, оскільки студенти навчаються лише на I курсі медичного коледжу, тому з'являється потреба коригування системи навчання, введення в методику викладання дисциплін інноваційних технологій навчання.

Для визначення початкового рівня сформованості інтелектуального критерію у студентів-фельдшерів їм було запропоновано пройти інтелектуальний тест Айзенка. Зауважимо, що тести IQ визначають уміння мислити, а не загальний рівень знань, ці тести є спробою оцінити загальний рівень інтелекту. В більш широкому розумінні тест IQ визначає здібність мислити й успішно адаптуватися в навколишньому середовищі. Також для визначення початкового рівня інтелектуального критерію, а саме показників "академічна цінність" та "інтелектуальна компетентність" ми використовували спеціальні тести та результати контрольних робіт із фахових дисциплін. Для оцінки рівнів використовувалась чотирибальна система оцінювання ("2", "3", "4", "5").

Результати тестування показали, що на констатувальному етапі за показником "академічна цінність" 3 % студентів контрольних груп і 5 % студентів експериментальних груп отримали високий бал "4" і "5". За показником "інтелектуальна компетентність" 4 % студентів контрольних груп і 2 % студентів експериментальних груп отримали високий бал. В той же час більше половини студентів як контрольних, так і експериментальних груп отримали низькі бали.

Аналіз наукових досліджень із питання взаємозв'язку професійної діяльності майбутніх фельдшерів із творчим мисленням свідчать про необхідність діагностики у студентів творчих здібностей. Для цього ми використовували методику О. Туник "Діагностика особистісної креативності".

Мета: визначити чотири особливості творчої особистості: допитливість, уява, складність і схильність до ризику.

Опитувальник розроблено для того, щоб оцінити, наскільки респонденти здатні на ризик, наскільки вони допитливі, наскільки володіють уявою, чи віддають перевагу складним ідеям та наскільки здатні на ризик. Із 50 пунктів 12 тверджень відносяться до допитливості, 12 – до уяви, 13 – до здатності йти на ризик, 13 тверджень – до фактора складності. При оцінці даних опитувальника використовують чотири фактори, які тісно корелюють із творчими проявами особистості. Вони включають допитливість, уяву, складність і схильність до ризику. Ми отримуємо 4 показники за кожним фактором, а також сумарний показник. При обробці даних користуємося наступним ключем. Основні критеріальні прояви досліджуваних факторів:

Допитливість, уява, складність, схильність до ризику.

Для того щоб визначити наявність чи відсутність досвіду соціального спілкування, а також початковий рівень сформованості соціально-ціннісних орієнтацій у студентів-медиків першого курсу, їм була запропонована анкета, розроблена на основі методики “Ціннісних орієнтацій” М. Рокіча. Методика М. Рокіча є однією з відомих методик, використовуваних для вивчення ціннісних орієнтацій. Вона використовується і для порівняльних міжкультурних досліджень. В основу методики Рокіча та всіх її модифікацій покладено метод ранжування. Стандартна методика Рокіча припускає, що респондентами будуть ранжуватися два списки цінностей – термінальні (цінності – цілі) та інструментальні (цінності – засоби), розміщуючи їх у порядку значущості.

У списку термінальних цінностей були вказані наступні: активне діяльнісне життя, життєва мудрість, здоров'я, цікава робота, краса природи й мистецтва, кохання, матеріально забезпечене життя, наявність добрих і вірних друзів, суспільне визнання, пізнання, продуктивне життя, розвиток, розваги, свобода, щасливе сімейне життя, щастя інших, творчість, упевненість у собі. Список інструментальних цінностей включав у себе наступні: акуратність та охайність, терпимість, вихованість, життєрадісність, високі запити, незалежність, старанність, освіченість, непримиримість до недоліків у собі та в інших, раціоналізм, самоконтроль, відповідальність, тверда воля, чесність, сміливість у відстоюванні своєї думки (своїх поглядів), чуйність, широта поглядів, ефективність у справах.

Щоб методика М. Рокіча була адекватною для визначення мотиваційно-ціннісного критерію, вона була розширена. Студентам пропонувалося відповісти на запитання: “Чому ви обрали професію фельдшера?”, “Що, на вашу думку, означає вислів “хороший фельдшер”? Напишіть кілька якостей ідеального фельдшера”, “Напишіть кілька цінностей, котрі є важливими для справжнього фельдшера”. Також студенти повинні були визначити роль фельдшера в сучасному суспільстві, відзначивши його найбільш важливі види діяльності. Відомо, що для суспільства найбільш важливими видами діяльності спеціаліста-медика є: діагностична, профілактична, реабілітаційна, психолого-педагогічна, лікувальна, організаційно-управлінська, науково-дослідна.

Аналіз відповідей студентів має такі результати: в системі інструментальних цінностей більш високий ранг займають освіченість, самоконтроль, незалежність, відповідальність, чесність. Розглянувши ціннісні орієнтації студентів контрольних та експериментальних груп, ми побачили більше схожості, ніж відмінності. Проаналізувавши відповіді студентів на питання, ми прийшли до висновку, що більшість студентів обрали професію фельдшера тому, що хочуть бути поважними людьми, мати високий соціальний статус і бути корисними іншим людям. Серед термінальних цінностей, тобто цінностей-цілей, домінуючими є цінності особистого характеру, такі як здоров'я, кохання, щасливе сімейне життя. Провідними інструментальними цінностями є освіченість і самоконтроль.

Справжній фельдшер – це фахівець із гуманістичним світоглядом, у якого домінуючими є не матеріальні цінності, а цінності альтруїстичного характеру. Майбутній фельдшер повинен мати сформовану систему цінностей. Бажання допомогти людям, любов і повага до пацієнтів, почуття відповідальності, самовідданість повинні переважати над особистими інтересами. Тобто сформована система цінностей – необхідна умова для висококваліфікованого фельдшера.

Таким чином, проаналізувавши та оцінивши відповіді студентів за анкетною на основі методики М. Рокіча, ми змогли виявити загальну систему цінностей, котра має наступний вигляд: 5 % студентів контрольних груп і 4 % студентів експериментальних груп домінуючими вважають гуманістичні цінності альтруїстичного характеру.

Стосовно результатів анкети з визначення досвіду соціального спілкування, варто зазначити, що більшість студентів обрали лише два види діяльності фельдшера, важливі для соціуму: діагностичну та лікувальну. Лише 3 % студентів із контрольних груп та 2 % з експериментальних груп відзначили як найбільш важливі всі види діяльності фельдшера. Майже половина студентів, як КГ, так і ЕГ, мають низький рівень сформованості мотиваційно-ціннісного критерію і лише близько 10 % – високий.

Для визначення рівня володіння аналітичним мисленням студентам контрольних і експериментальних груп були запропоновані для розв'язання завдання, пов'язані з їхньою професійною діяльністю.

За результатами розв'язання конкретних задач можна зробити висновок про аналітичне мислення досліджуваних. При використанні низки методик були випадки невиконання студентами інструкції, що може бути наслідком нерозуміння її формулювання чи свідомого ігнорування в силу певних мотивів. Дані за цією ознакою, проявленою більш ніж у 10 % досліджуваних, також були включені в статистичний аналіз. Нерозуміння інструкції може вказувати на низьку якість репродуктивних мисленнєвих дій досліджуваного, а також бути зумовленим особливостями мовно-мисленнєвих процесів, зокрема, рівнем розвитку розуміння, який розглядається як один із компонентів мислення в сучасних дослідженнях.

На основі оцінки успішності виконання студентами всіх запропонованих методик було виділено три групи студентів: із високим, середнім і низьким рівнем розвитку професійного мислення. Результати свідчать про те, що у студентів КГ і ЕГ переважає низький рівень сформованості професійного мислення.

Проведена на констатувальному етапі нашого дослідження діагностика сформованості професійного мислення майбутніх фельдшерів свідчить про недостатню ефективність процесу навчання в медичних коледжах. Підбиваючи підсумки проведеного нами комплексу методів дослідження на констатувальному етапі експерименту і враховуючи отримані результати, ми встановили актуальність мети даного дослідження: традиційний підхід у навчанні майбутніх фельдшерів є недостатньо ефективним для формування у них професійного мислення.

Висновок. Результати дослідження дозволяють стверджувати, що необхідні кардинальні зміни змісту й методів традиційної підготовки майбутніх фельдшерів.

Нині в деяких медичних навчальних закладах із дисциплін медично-біологічного циклу проводиться певна робота з формування у студентів професійного мислення. Проходять практикуми з навчання майбутніх фельдшерів для розв'язання професійних задач, розробляються відповідні програми спецкурсів. Доцільність такого бачення навчального процесу очевидна.

Теоретичного ж узагальнення даного досвіду в науковій літературі недостатньо, що зумовлює необхідність нових підходів до становлення у студентів професійного мислення, розробки питань сутності, особливостей, структури, функцій професійного мислення фельдшера, а також цілісної картини його формування.

Література

1. Туник Е. Е. Психодиагностика творческого мышления : креативные тесты / Е. Е. Туник. – СПб. : Дидактика Плюс, 2006. – 48 с.
2. Методика “Тип мышления” // Резапкина Г. В. Отбор в профильные классы / Г. Резапкина. – М. : Генезис, 2005. – 124 с. – (Серия “Психолог в школе”).